

Jelka Melik¹

THE ARCHIVIST – THE GUARDIAN OF HUMAN RIGHTS

Abstract

Social changes also require changes in the protection of current and archival records. One of the most important is certainly the regulation of the profession of archivist. Inadequate protection of archives affects the protection of human rights. The archivist is certainly the guardian of cultural heritage, but he is increasingly becoming the guardian of human rights. Human rights law is a new law that has paved the way for human rights declarations and has developed more strongly over the past half-century. Human rights law is very much ambivalent. The state or state authority is on the one hand the ombudsman of the Constitution, and on the other, the main potential violator of these same rights. The experience of the twentieth century has, therefore, matured the idea of transposing rules for the respect and protection of human rights to the international legal level.

The duties of the modern archivist, who must provide the documents necessary for the protection of rights, should also be defined in international instruments.

Key words: human rights, international law, cultural heritage, archival science, archivist
L'archivista: il protettore dei diritti umani

L'ARCHIVISTA: IL PROTETTORE DEI DIRITTI UMANI

Abstract

I cambiamenti sociali richiedono cambiamenti anche nella tutela dei documenti correnti e d'archivio. Uno dei più importanti è sicuramente il regolamento della professione di archivista. Una tutela inadeguata degli archivi incide sulla protezione dei diritti umani. L'archivista è certamente il custode del patrimonio culturale, ma sta diventando sempre più il custode dei diritti umani. La legge sui diritti umani è una nuova legge che ha spianato la strada alle dichiarazioni sui diritti umani e si è sviluppata più fortemente nell'ultimo mezzo secolo. La legge sui diritti umani è molto ambivalente. Lo stato o l'autorità statale è da un lato il difensore civico della Costituzione e, dall'altro, il principale potenziale violatore di questi stessi diritti. L'esperienza del ventesimo secolo ha quindi maturato l'idea di trasporre le regole per il rispetto e la protezione dei diritti umani a livello giuridico internazionale. I doveri dell'archivista moderno, che deve fornire i documenti necessari per la protezione dei diritti, dovrebbero essere definiti anche con strumenti internazionali.

Parole chiave: diritti umani, legislazione internazionale, patrimonio culturale, archivistica, archivista

1 Assoc.prof.dr.JelkaMelik,AlmaMaterEuropaea,EuropeanCentreMaribor,Slovenskaulica17,2000Maribor Slovenia, E-mail: jelka.melik@gmail.com

ARHIVIST – VARUH ČLOVEKOVIH PRAVIC

Izvleček

Družbene spremembe narekujejo spremembe tudi na področju varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva. Med najvažnejšimi je prav gotovo ureditev poklica arhivist. Neustrezna zaščita arhivskega gradiva vpliva na varstvo oziroma zaščito človekovih pravic. Arhivist je vsekakor varuh kulturne dediščine, toda vse bolj postaja tudi varuh človekovih pravic. Pravo človekovih pravic je novo pravo, ki so mu odprle pot deklaracije človekovih pravic in se je močneje razvilo v pretekli polovici stoletja. Pravo človekovih pravic je izrazito ambivalentno. Država oziroma državna oblast je na eni strani varuh človekovih pravic, ki jih razglašča v ustavi, na drugi strani in obenem pa tudi glavni možni kršitelj teh istih pravic. Na izkušnjah dvajsetega stoletja je zato dozorela zamisel o prenosu pravic za spoštovanje in varstvo človekovih pravic na mednarodno ravnen.

Tudi dolžnosti sodobnega arhivista, ki mora zagotoviti dokumente, potrebne za varstvo pravic, bi morali opredeliti v mednarodnih aktih.

Ključne besede: človekove pravice, mednarodno pravo, kulturna dediščina, arhivistika, arhivist

1. UVOD

Družbene spremembe, kakor tudi spremembe na področju poslovanja javnopravnih oseb, narekujejo spremembe tudi na področju varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva. Med najvažnejšimi je prav gotovo ureditev poklica arhivist. Neustrezna zaščita arhivskega gradiva neposredno vpliva na varstvo oziroma zaščito človekovih pravic.

V letu 2019 mineva 230 let od francoske Deklaracija o pravicah človeka in državljana (francosko: La Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen), ki je eden ključnih dokumentov francoske revolucije. Na podlagi doktrine naravnega prava je definirala pravice, ki naj bi veljale vedno in za vse. Končno različico je avgusta 1789 sprejela francoska konstituenta, kot začetek priprav na novo ustavo. Ta deklaracija je bila razglašena dve leti pred ameriško deklaracijo o človekovi pravicah.² Pritegnila je mednarodno pozornost (Hunt 2015:117). Toda morali sta se zgoditi dve svetovni vojni, da se je zavest o potrebi priznavanja človekovih pravic globlje zasedla v zavest. Generalna skupščina Organizacije združenih narodov je 10. decembra 1948 potrdila Splošno deklaracijo človekovih pravic; 48 držav je glasovalo za, 8 držav sovjetskega bloka se jih je vzdržalo, nobena država pa ni glasovala proti. Še vedno so te pravice neuresničen seznam želja, a vendarle se nekaj premika. (Hunt, 2015:172,173). Človekove pravice so, vsaj v določeni meri, nadideološke, so nadpolitična in nadvladna vrednostna in pravna kategorija, ki je počasi nastajala in še vedno nastaja v političnih in ideoloških spopadih ter razvoju človekovega zavedanja o vsebini in pomenu pravičnosti. Deklaracija je odprla pot oblikovanju posebne veje prava – prava človekovih pravic.

2 neodvisnosti in tudi za Listino pravic Ustave ZDA, ki je stopila v veljavo leta 1791.

To je pridobitev splošne, politične in pravne kulture, do katerih se je del sveta dokopal v dvesto letih po francoski revoluciji, skozi vojne, revolucije, državne prevrate, avtoritarne in totalitarne režime ter posledično politične procese. To pravo, oblikovano v ustavah in zakonodaji posameznih držav in še posebej v mednarodnih pravnih aktih, je dobilo v današnjem času velik, celo izjemen pomen. V pravnih določbah mednarodnega prava človekovih pravic in v odločbah mednarodnih sodnih in nadzornih organov in ustanov so vsebovana dokaj trdna merila zakonitosti oblasti, njene zakonodaje in pravne prakse. Z drugimi besedami, mednarodne pravne norme in stališča še zdaleč niso idealna, a so kljub temu »neprimerljivo bolj čvrsti in zanesljiv kriterij, kot so tiste, ki si jih sproti izmišljajo ljudje v interesnih in političnih spopadih ter jih razglašajo za legitimne in pravične« (Bavcon, 2006:17).

2. PRAVO ČLOVEKOVIH PRAVIC KOT NOVA IN POSEBNA VEJA PRAVA

Pravo človekovih pravic je treba razumeti in obravnavati kot novo in posebno vejo prava, ki je drugačna od vseh drugih pravnih disciplin. Uveljavljene norme in načela so plod sporazuma večine držav, ki pripadajo Organizaciji združenih narodov ali kakšni ožji skupnosti držav.

Pravo človekovih pravic je izrazito ambivalentno. Država oziroma državna oblast je na eni strani varuh človekovih pravic, ki jih razglašča v ustavi, na drugi strani in obenem pa tudi glavni možni kršitelj teh istih pravic. Na izkušnjah dvajsetega stoletja je zato dozorela zamisel o prenosu pravic za spoštovanje in varstvo človekovih pravic na mednarodnopravno raven. Deklaracija o pravicah človeka in državljana iz leta 1789 ter Splošna deklaracija OZN o človekovih pravicah iz leta 1948 sta odprli proces nastajanja mednarodnega prava človekovih pravic (Bavcon, 2006:20,21). Pri tem je treba še poudariti, da je tudi razvoj mednarodnega prava v drugi polovici dvajsetega stoletja doživel oziroma dosegel temeljite spremembe. »Medtem ko je mednarodno pravo nastalo kot sistem pravnega urejanja odnosov med državami, ki so se jim pozneje pridružili še drugi subjekti, pa je vprašanje položaja človeka kot posameznika v mednarodnem pravu razmeroma novo. Zelo pomemben del mednarodnopravnega razvoja zadnjih šestdeset let je bil posvečen prav usodi človeka kot posameznika« (Türk, 2018:23-24).

3. ARHIVISTIKA ENAINDVAJSETEGA STOLETJA

Arhivistika kot znanstvena disciplina, katere predmet je arhivsko gradivo, se je relativno pozno razvila v samostojno vedo. Rojstvo moderne arhivistike postavlja največ arhivistov, bolj arhivskih strokovnjakov, šele v drugo polovico dvajsetega stoletja. K temu so pripomogli predvsem veliko povečanje dokumentarnega gradiva, naraslo število arhivov, nove zahteve zgodovinopisja, nove vrste zapisov, vse večja potreba po vrednotenju in odbiranju arhivskega gradiva, razvoj arhivskega prava, mednarodno povezovanje arhivskih strokovnjakov in podobno.

Preteklo stoletje je torej preobrazilo arhivistiko v samostojno znanstveno vedo, novo stoletje pa ji nalaga dodatne zadolžitve. Ob koncu dvajsetega stoletja je namreč prišlo do velikih sprememb, ki so že in bodo še bolj v prihodnosti vplivale na arhivistiko kot znanstveno disciplino in s tem na njenega nosilca arhivista, ki mu odmerja veliko večjo in odgovornejšo vlogo. Ena izmed novih stvari je prav gotovo razvoj prava človekovih pravic, pa tudi dosežki informacijsko-komunikacijskih tehnologij in hitro spreminjajoče se družbene strukture. Razvoj prava človekovih pravic in spreminjajoče se družbene strukture silita arhivistiko v evropske in dalje v širše mednarodne povezave, dosežki in uporaba novih komunikacijskih tehnologij pa brišejo mejo med delom z arhivskim

gradivom in upravljanjem z dokumenti (record management). (Granström, 2005:56-63) Prav to zadnje je ena temeljnih premis, ki zahteva preoblikovanje paradigme arhivistike oziroma njenih nosilcev – arhivistov. Nastale so nove oblike arhivskega gradiva, saj so se in se še spreminjajo oblike dokumentarnega gradiva, s tem pa tudi pisarniško poslovanje v vseh treh vejah oblasti, predvsem v upravi in sodstvu. Poslovanje v elektronski obliki ima za posledico spremembe delovnih postopkov in organizacijskih struktur. Arhivski dokumenti morajo biti določeni v fazi nastanka dokumenta in ne na njegovem koncu. Arhivist, ki se zaradi novih nosilcev zapisov vse bolj staplja z upravljavcem dokumentov (dokumentologom), širi svoje delovanje daleč preko meja zgodovinskih oz. javnih arhivov – na področja ustvarjalcev dokumentov in tistih, ki zanje opravljajo dela, povezana z dokumentarnim in arhivskim gradivom.³

Iz neuglednega urejevalca zaprašenih papirjev se arhivist spreminja v vodilnega skrbnika ustvarjenih dokumentov. Iz poklica arhivista mora zrasti profesija, ki ji bodo zaupani dokumenti, še posebej tisti, ki jih čas ne sme izbrisati iz spomina ne le države, temveč celotnega človeštva. (Melik, Jeraj, 2017) Ob tem je treba poudariti, da so dokumenti, ki jih imenujemo arhivski, tisti dokumenti, ki jih moramo zaradi vsebine hraniti neomejeno dolgo, ker so pomembni kot dokazi dejstev, dejavnosti ali pa pomenijo kulturni spomenik oziroma oblikujejo kolektivni spomin neke države oziroma ožje ali širše družbene skupnosti. Arhivsko gradivo v prvem pomenu je torej ključno za zaščito človekovih pravic.

4. ARHIVISTIKA V MEDNARODNIH POVEZAVAH

Arhivistika je bila sprva vezana le na države. V dvajsetem stoletju so nastale mednarodne povezave in začelo se je sodelovanje držav na tem področju. 9. junija 1948 so arhivski strokovnjaki iz osmih držav na posvetu v pariški zgradbi Unesca sklenili ustanoviti Mednarodni arhivski svet – MAS (International Council on Archives – ICA). Ta se je nato dve leti pozneje, na prvem mednarodnem arhivskem kongresu, prav tako v Parizu, tudi formalno konstituiral. Mednarodni arhivski svet je že od ustanovitve tesno povezan z organizacijo Združenih narodov. Mednarodni arhivski svet kot nevtralna nevladna organizacija deluje v smislu prepričanja, da je varno in premišljeno upravljanje z dokumentarnim in arhivskim gradivom bistveni predpogoj za pravno državo, za dobro in transparentno delovanje uprave pa tudi za ohranjanje kolektivnega spomina človeštva. Med vidnejše rezultate tega mednarodnega sodelovanja arhivistov sodi nedvomno etični kodeks, ki je bil sprejet na XIII. mednarodnem arhivskem kongresu v Pekingu septembra 1996.⁴ Kodeks ICA je bil sprejet s strani številnih članskih institucij in združenj članic po vsem svetu bodisi v celoti bodisi v prilagojeni obliki. (Cook, 2006) Kodeks nalaaga arhivistom deset temeljnih, zelo visokih in strogih etičnih norm:

1. Arhivisti morajo varovati celovitost arhivskega gradiva in tako zagotoviti, da ostane zanesljiva priča preteklosti.
2. Arhivisti morajo vrednotiti, odbirati in ohranjati arhivsko gradivo v njegovem zgodovinskem, pravnem in upravnem kontekstu ter tako ohranjati načelo provenience (izvora), ki varuje in izkazuje prvotno ureditev dokumentov.
3. Arhivisti morajo zavarovati avtentičnost gradiva med njegovo arhivsko obdelavo, varovanjem in uporabo.

3 Tu so mišljeni predvsem ponudniki storitev zajema in hrambe gradiva v digitalni obliki oziroma spremljevalnih storitev.

4 Code of Ethics, ICA Bulletin, No. 47 (1997-1).

4. Arhivisti morajo zagotoviti neprekinjeno dostopnost in razumljivost arhivskega gradiva.
5. Arhivisti morajo beležiti svoje postopke z arhivskim gradivom in jih biti sposobni tudi zagovarjati.
6. Arhivisti morajo spoštovati dostopnost in zaupnost informacij ter delovati v mejah odgovarjajoče zakonodaje.
7. Arhivisti si morajo prizadevati za čim večjo dostopnost arhivskega gradiva in omogočiti nepristranske usluge vsem uporabnikom.
8. Arhivisti morajo upravičiti zaupanje, ki jim je bilo dano, v splošno korist in se izogibati, da bi izrabili svoj položaj za nepošteno okoriščanje sebe in drugih.
9. Arhivisti si morajo prizadevati za poklicno popolnost s sistematičnim in stalnim izpopolnjevanjem arhivskega znanja ter za razširjanje izsledkov svojih raziskav in izkušenj
10. Arhivisti si morajo prizadevati za varovanje in uporabo svetovne dokumentarne dediščine tako, da sodelujejo s svojimi stanovskimi sodelavci in drugimi.

Ta etični kodeks, ki je že praznoval dvajseti rojstni dan, je prav gotovo velika pridobitev za arhivsko teorijo in prakso, še posebej zato, ker skrbno upošteva ambivalenten značaj arhivskega gradiva. Arhivsko gradivo ima namreč pomembno nalogo varovanja človekovih pravic, a omogoča tudi njihovo kršenje. Leto 1789 ni le rojstna letnica človekovih pravic, temveč tudi današnjih nacionalnih oziroma državnih arhivov, katerih bistvo je dostopnost javnosti, ki pa zahteva temeljito in dodelano pravno ureditev. Dostop do arhivskega gradiva je vsekakor velika pridobitev civilizacije, a ne sme ogroziti varstva osebnih in tajnih podatkov ter rušiti oziroma ogroziti človekovega dostojanstva.

Toda žal ostaja kodeks bolj ali manj neuporabljiv. Njegovim zahtevam bi bilo mogoče vsaj nekoliko ugoditi le v primeru, če bi ga države vključile v svoje zakonodaje (tako se je zgodilo na primer z zdravniškimi etičnimi kodeksi). To bi bila prva stopnja, ki bi ji morala slediti druga – neodvisnost arhivske službe. Etični kodeks je namreč pomemben pogoj za samostojnost in neodvisnost profesije, na področju arhivistike in upravljanja z dokumenti je torej preizkusni kamen avtonomije arhivskega poklica oziroma profesije.

Naslednji pomembnejši, čeprav mnogo bolj bled mednarodni akt na arhivskem področju, je Splošna (univerzalna) deklaracija o arhivih, ki jo je dokončno potrdil Mednarodni arhivski svet na letni generalni skupščini v Oslu septembra 2010. Uvodne besede so že na prvi pogled prej umik, korak nazaj, kot dopolnitev in nadgraditev zahtev etičnega kodeksa: »Arhivi dokumentirajo odločitve, aktivnosti in spomine. So izjemna in nenadomestljiva dediščina, ki se prenaša iz ene generacije v drugo. Arhivsko gradivo se upravlja od njegovega nastanka, zato da ohranjamo njegovo vrednost in pomen. Je verodostojen vir informacij, ki podpira odgovorno in transparentno poslovanje uprave. Arhivi igrajo pglavitno vlogo pri razvoju družb, saj varujejo in prispevajo k individualnemu in skupinskemu spominu. Prost dostop do arhivskega gradiva bogati naše znanje o človeški družbi, spodbuja demokracijo, ščiti pravice državljanov in izboljšuje kakovost življenja. »

Mnogo bolj vzpodbuden je delovni dokument, ki podaja temeljna načela o vlogi arhivistov in dokumentologov pri podpori človekovih pravic (Basic Principles on the role of Archivists and Records Managers in support of Human Rights), ki je nastal ob kongresu ICA v Seulu leta 2016,⁵ a terja nadaljnje dejavnosti in sadove v obliki zavezujočih aktov.

5 Dostopno na: <https://www.ica.org/en/basic-principles-role-archivists-and-records-managers-support-human-rights>.

ARHIVISTI V EVROPI

Odločitev o tesnejšem sodelovanju arhivov evropskih držav zaznamuje Resolucija Sveta in kulturnih ministrov glede arhivov, sprejeta na srečanju Sveta 14. novembra 1991, ki je poudarila potrebo po večji medsebojni povezanosti glede skrbi za arhivsko gradivo med državami članicami in institucijami EU, saj je arhivsko gradivo skupna evropska dediščina in nepogrešljiv instrument za pisanje ne le zgodovine posameznih narodov, ampak celotne evropske celine, njegova dostopnost javnosti pa pomembna podpora demokraciji. Od takrat dalje so stekle številne akcije in sodelovanja arhivskih strokovnjakov iz držav članic EU. Vidnejših rezultatov ni bilo. Evropska Unija je sprejela tudi vrsto aktov o arhivskem gradivu in arhivih. Žal so to predvsem pravno nezavezujoča priporočila kot na primer: Priporočilo Evropskega parlamenta in Sveta z dne 16. novembra 2005 o filmski dediščini in konkurenčnosti z njo povezanih industrijskih dejavnosti (UL C 325, 9.12.2005), Priporočilo Sveta z dne 14. novembra 2005 o prednostnih dejavnostih za večje sodelovanje na področju arhivov v Evropi (UL C 312, 29.11.2005), Priporočilo Komisije z dne 24. avgusta 2006 o digitalizaciji in spletni dostopnosti kulturnega gradiva in digitalnem arhiviranju (2006/585/ES), Priporočilo Komisije z dne 27. oktobra 2011 o digitalizaciji in spletni dostopnosti kulturnega gradiva ter njegovi digitalni hrambi (2011/711/EU). Arhivska problematika torej tudi v EU kliče po intenzivnejšem delu, povezovanju, harmonizaciji arhivskega prava, še zlasti, ker se tudi Evropa zavzema za človekove pravice in v njej deluje Evropsko sodišče za človekove pravice,⁶ ki za svoje delo neobhodno potrebuje arhivske dokumente, kot dokazni material.

ARHIVISTI V SLOVENIJI

Slovenija je stopila v evropski sistem varstva človekovih pravic, ko je leta 1994 v slovenskem pravnem redu začela veljati Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Državljeni se lahko s pritožbami zaradi domnevnega kršenja človekovih pravic zoper slovensko državo obračajo na Evropsko sodišče za človekove pravice. Kljub temu, da je državnost slovenske države utemeljena na varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, praksa kaže, da te v Sloveniji niso ravno najbolj ščitene. Evropsko sodišče je do sedaj podalo kar 337 sodb zoper Slovenijo z ugotovljeno kršitvijo enega ali več členov Evropske konvencije, kar nas uvršča med države z najvišjim številom kršitev na prebivalca. (Letnar Černič, 2019) Prav tako se Slovenija ne more pohvaliti z uspešno javno arhivsko službo, saj javni arhivi nimajo niti dovolj prostora niti dovolj kadra. Pa vendar je v Sloveniji prišlo ne le do pomembnih, temveč prelomnih sprememb na arhivskem področju. Visokošolski zavod Alma mater Europaea –Evropski Center Maribor omogoča akreditiran dodiplomski študij Arhivistike, s katerim se pridobi naziv diplomirani arhivist/ arhivistka; magistrski študij Arhivistike in dokumentologije (magister arhivistike in dokumentologije / magistrica arhivistike in dokumentologije) ter doktorski študij Arhivskih znanosti. Ta novost, zaenkrat skoraj povsem prezrta, odpira nova pota arhivskega poklica in predvsem omogoča nastanek arhivske profesije. Slediti bodo morale še mnoge zakonodajne spremembe, ki bodo ustrezno uredile delovne zadolžitve in pristojnosti arhivistov in postavile zahteve po njihovi nastavitvi tako tistim ustvarjalcem arhivskega gradiva, ki so dolžni izročati svoje arhivsko gradivo javnim arhivom, kot tudi vsem tistim, ki tem ustvarjalcem ponujajo svoje storitve za izvedbo obveznosti, ki jih imajo do javnih arhivov (odbiranje, urejanje in popisovanje gradiva, digitalizacija, priprava notranjih pravil itd.) Vsi ti nujno potrebujejo arhiviste, ki bi znali vzpostaviti in voditi dobro pisarniško poslovanje oziroma učinkovito upravljanje

6 Mednarodno sodišče, ki je bilo ustanovljeno leta 1959. Odloča o individualnih in državnih pritožbah glede domnevnih kršitev državljanskih in političnih pravic, določenih z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah.

s sodobnimi dokumenti, učinkovito sodelovati z arhivisti javnih zgodovinskih arhivov pri ovrednotenju (valorizaciji) dokumentarnega gradiva oziroma določanju arhivskega gradiva, zaščititi intelektualno lastnino ter varovati osebne podatke in tajnosti. Arhivisti bi morali ob nastalih družbenih spremembah nujno prestopiti prag javnih in zgodovinskih arhivov. Le tako bi bile lahko ustrezno ščitene človekove pravice.

Študij, ki je prva vrata odprl že leta 2013 ima žal veliko nasprotnikov. Novosti se praviloma težko uveljavljajo, še posebej če so politično občutljive in povezane z dodatnimi zahtevami.

4. ZAKLJUČEK

Kaj smo želeli povedati? Obstajajo mednarodni in evropski akti, ki varujejo arhivsko gradivo kot kulturni spomenik (npr. Haaška konvencija o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada iz leta 1954; Konvencija o ukrepih za prepoved uvoza in izvoza kulturnih dobrin ter prenosa lastninske pravice nanje iz leta 1970; Uredba Sveta (EGS) iz leta 1992 o izvozu predmetov kulturne dediščine; Direktiva sveta (EGS) iz 1993 o vračanju predmetov kulturne dediščine, ki so bili protipravno odstranjeni iz ozemlja države članice⁷). (Jogan, 2008:60-82)

Varstvo arhivskega gradiva kot kulturne dediščine je vsekakor pomemben del poslanstva javnih zgodovinskih arhivov in arhivistov. Ni pa celota. Vse pomembnejši mora postati tudi drugi del poslanstva arhivistov – hramba dokumentov, ki dokazujejo določena dejstva, stanja in dejavnosti. V Sloveniji imamo zato dva člena v kazenskem zakonu, ki ščitita arhivsko gradivo v prvem pomenu ter dokumentarno in arhivsko gradivo v drugem pomenu.

219. člen določa: »Kdor protipravno poškoduje ali uniči stvar, ki je posebnega kulturnega pomena, naravno vrednoto ali drugo zavarovano naravno bogastvo ali stvar, ki je javna dobrina, se kaznuje z zaporom do petih let. Če je poškodovana ali uničena stvar kulturni spomenik ali naravna vrednota velikega ali izjemnega pomena za Republiko Slovenijo ali če je povzročena škoda velika, se storilec kaznuje z zaporom do osmih let«, 259 člen pa: »Uradna oseba, ki v uradno listino, knjigo, ali spis vpiše lažne podatke ali ne vpiše kakšnega pomembnega podatka ali s svojim podpisom oziroma pečatom potrdi uradno listino, knjigo ali spis z lažno vsebino ali s svojim podpisom oziroma uradnim pečatom omogoči sestavo uradne listine, knjige ali spisa z lažno vsebino, se kaznuje z zaporom do treh let. Enako se kaznuje tudi uradna oseba, ki uradno listino, knjigo ali spis z lažno vsebino uporabi v službi kot resnične ali ki uradno listino, knjigo ali spis uniči, skrije, jih precej poškoduje ali kako drugače napravi neuporabne. Kdor protipravno odtuji, uniči ali prikriva arhivsko gradivo, ali ga napravi neuporabnega, se kaznuje z zaporom od treh mesecev do treh let.«⁸

7 Dostopno na: http://www.mk.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/veljavni_predpisi/varstvo_kulturne_dediscine/; 22.06.2019

8 Kazenski zakonik (KZ-1-UPB2) (uradno prečiščeno besedilo), stran 5111 (Neuradno prečiščeno besedilo Kazenskega zakonika obsega: Kazenski zakonik – KZ-1 (Uradni list RS, št. 55/08 z dne 4. 6. 2008), Popravek Kazenskega zakonika – KZ-1 (Uradni list RS, št. 66/08 z dne 1. 7. 2008), Zakon o spremembi Kazenskega zakonika – KZ-1A (Uradni list RS, št. 39/09 z dne 26. 5. 2009), Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika – KZ-1B (Uradni list RS, št. 91/11 z dne 14. 11. 2011), Kazenski zakonik – uradno prečiščeno besedilo – KZ-1-UPB2 (Uradni list RS, št. 50/12 z dne 29. 6. 2012), Popravek Uradnega prečiščenega besedila Kazenskega zakonika – KZ-1-UPB2p (Uradni list RS, št. 6/16 z dne 29. 1. 2016), Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika – KZ-1C (Uradni list RS, št. 54/15 z dne 20. 7. 2015), Zakon o spremembi Kazenskega zakonika – KZ-1D (Uradni list RS, št. 38/16 z dne 27. 5. 2016), Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika – KZ-1E (Uradni list RS, št. 27/17 z dne 2. 6. 2017).

Žal sta oba člena le mrtvi določbi, ki se v praksi ne uporabljata. Prav tako veljavni arhivski zakon (Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih)⁹ nima ustreznih določb, ki bi zaščitile posameznika pred zlorabo arhivskega gradiva.

Pred arhivisti je pomembna zadolžitev – poskrbeti za človekove pravice. Med pravicami, kjer so še posebej udeleženi arhivisti, so v prvi vrsti pravica do pravne varnosti, ki obsega predvsem pravico do poštenega obravnavanja pred vsemi upravnimi organi in sodišči, pravico do obrambe ter politične pravice, ki zagotavljajo med drugim pravico sodelovati pri upravljanju javnih zadev. V prvem primeru arhivsko gradivo nudi oziroma mora nuditi dokazni material, v drugem primeru pa omogočati državljanom dostop do dokumentov javnopravnih oseb. Povsem neurejeno je tudi varstvo in dostop do dokumentov različnih strok (npr. zdravstvene dokumentacije tako za uporabo zdravnikov kot pacientov).

Vse te pomanjkljivosti bodo potrebovale skupno delo arhivskih strokovnjakov in dvig občutljivih določb na mednarodni nivo, kakor se je to zgodilo s pravom človekovih pravic.

VIRI IN LITERATURA:

- Bavcon L. (2006). Kratek oris prava človekovih pravic kot nove pravne discipline. *Izzivi in odzivi*. Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, str. 15-23.
- Cook M. (2006). Professional Ethic and Practice in Archives and Record Management in a Human Rights Context. *Journal of the society of archivists*. Volume 27, number 1, April 2006, 1-15.
- Gale C. (2006). Record-keeping as an Ethical Imperative. *Journal of the society of archivists*, Volume 27, number 1, str. 17-27.
- Granström C. (2005). E-uprava in upravljanje z dokumenti – zahteve, problemi in rešitve. *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja 4, št. 1, Maribor 2005, 56–63.
- Hunt L. (2015). *Iznajdevanje človekovih pravic*, Znanstvena založba Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Letnar Černič J. (2019). *25 let Slovenije pred Evropskim sodiščem za človekove pravice*. dostopno na: <https://www.iusinfo.si/medijsko-sredisce/kolumne> (29.06.2019)
- Jogan S. (2008). *Pravno varstvo dediščine; Ogrožanje in uničevanje kulturne in naravne dediščine ter pravni vidiki njunega varstva*, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Koper 2008,
- Klasinc P. P. (2019). *Med poslovanjem z dokumenti in arhivsko teorijo in prakso*. Dostopno na: http://media-doc.si/wordpress/wp-content/uploads/2016/06/103_Klasinc.pdf (06. 06. 2019)
- Kodeks etike, *Arhivi*. XX, 1997, str 14-16.
- Melik J., Jeraj M. (2017). Arhivist: poklic ali profesija. *Atlanti*. ISSN 1318-0134, letn. 27, no. 2, str. 125-131.
- Splošna deklaracija o arhivih, dostopno na http://www.arhiv-koper.si/documents/10662/30403/ICA_2010_Universal-Declaration-on-Archives_SL.pdf
- Türk D. (2018). *Temelji mednarodnega prava*. Lexpera, GV Založba, Ljubljana.

Acceptance date: 11.08.2019

Typology: 1.01 Original scientific research

⁹ Uradni list RS, št. 30/06 in 51/14.